

Організаційно-методичні засади реформування економічного механізму лісопромислового комплексу

Окреслено компонентну структуру та запропоновано систему засобів формування економічного механізму для реалізації ключових проблем розвитку лісопромислового комплексу.

Очерчена компонентная структура и предложена система способов формирования экономического механизма реализации ключевых проблем развития лесопромышленного комплекса.

Component structure is outlined and proposed a system of economic mechanism for the formation of key timber industry complex development issues.

Постановка проблеми. Становлення та розвиток цивілізації, теорії та практики економічної діяльності обумовили формування на певних етапах відповідних економічних систем з урахуванням майнових відносин та організаційних форм. Переход від однієї системи до іншої здійснювався, як правило, еволюційно, коли відбувалося не знищення, а зміна основ попередньої системи на методології трансформації. Поняття трансформації в останній час стало синонімом реформування, коли трансформа – проміжна, інша форма, що ввібрала в себе початкову і перетворила її на більш досконалу [1, с. 146]. Використання державою методології трансформації здатне забезпечити реформування економічного механізму і економіки в цілому без негативних наслідків, у тому числі без спаду виробництва та соціальної напруги.

На жаль, в Україні переважають прості реформи (деформи), а частка послідовних трансформаційних змін є незначною. Деформи як приклад невдалих реформ спотворюють суть економічних явищ та очікуваних суспільством змін (заробітна плата, що не відображає вартості товару робоча сила; розодержавлення власності, що стало джерелом збагачення певного прошарку населення; зайнятість, що неадекватна реальній праці; податок на додану вартість, що без налагодженого механізму відшкодування призводить до вимівання оборотних засобів у платників податку; формування ВЕЗ, що створило умови для відмивання «брудних» грошей тощо).

Виклад основного матеріалу. Забезпечення трансформаційного переходу при реформуванні економічних систем здійснюється засобами економічного механізму, що поєднує дію законів ринку та впливу державного регулювання. Як прийнято класифікувати за останні півтора–два століття, були сформовані такі економічні системи:

– ринкова економіка вільної конкуренції (чистий капіталізм, XVIII – початок ХХ століття);

- сучасна ринкова економіка з державним регулюванням (сучасний капіталізм, з другої половини ХХ століття);
- традиційно неринкова (в слаборозвинутих країнах);
- адміністративно–командна (комуністична) [2, с. 214].

Найбільш прогресивною системою в науці і на практиці вважається ринкова економіка з державним регулюванням, що сформувалася в розвинутих країнах в умовах науково–технічного прогресу, активного розвитку виробничої і соціальної сфери, необхідності державного впливу на розвиток економіки. Характерними і позитивними рисами сучасного капіталізму є активна участь держави в реалізації функцій пеперозподілу власності, управління процесами, правового за– безпечення і надання соціальних гарантій працюючим, хворим і пенсіонерам, а особливо цінним стало формування моделей менеджменту персоналу, згідно яким навчання і турбота про працюючих стали пожиттевими (особливо в положеннях японської моделі, де людські ресурси прирівнюються до основного капіталу, а фінансування розвитку людського капіталу розглядається як довгострокове інвестування) [3, с. 9].

Об'єктивною основою сучасної ринкової економіки як системи є забезпечення дієздатності держави не протистоянням її засобів ринковим, а потребою в державі як суб'єкта політики економічного зростання, демократизації суспільства, поглиблення інтеграційних процесів з використанням адміністративних, економічних, технологічних методів для доповнення, удосконалення, зміцнення та посилення дієвості і ефективності економічного механізму. Основна увага і турбота держави зосереджується на забезпечені плановості на всіх рівнях управління, для обґрунтування обсягів і структури виробництва на основі маркетингових досліджень, кон'юнктури ринку, напрямів розвитку НТП, сукупного попиту на макрорівні, прогнозів розвитку, бюджетних асигнувань, результатів фундаментальних і прикладних досліджень по пріоритетних напрямах НТР. Зазначені узагальнюючі характеристики розвитку економіки орієнтовані на забезпечення конкурентоспроможності не тільки окремих видів продукції та послуг, а і держави в цілому на внутрішньому і зовнішньому ринках, а також для розвитку людського капіталу по загальноприйнятіх індексах: доходу на одну особу, освіти та тривалості життя. Довідково: в розвинутих країнах на розвиток людського капіталу щорічно витрачається до 40% бюджетних ресурсів [4, с. 19].

Господарський і як синонім економічний механізм в сучасному економічному словнику [5, с. 369] трактується як сукупність організаційних структур і конкретних форм та мето-

ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ГАЛУЗЕЙ ТА ВИДІВ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

дів управління, а також правових норм, з допомогою яких реалізуються діючі в конкретних умовах економічні закони, процес відтворення. Структура економічного механізму науковцями представляється по-різному, залежно від досліджуваного виду економічної діяльності, сфер впливу, сукупності методів, форм, критеріїв та головних цілей.

Виходячи зі змісту, структури і взаємозв'язків з іншими економічними категоріями сутність економічного механізму в науці трактується в основному трьома підходами. Згідно з першим економічний механізм відноситься до категорії політичної економії, другим – до категорії конкретної економіки, що проявляється через функціонуючі форми і методи господарювання. Третій підхід окрім конкретних форм і методів об'єднує і систему суспільних відносин [7, с. 247; 8, с. 68]. Ймовірно, що третій підхід інтерпретації найбільш повно відображає суть економічного механізму та дозволяє з діалектичних позицій аналізувати його функціонування, обґрунтовувати напрями удосконалення.

Для забезпечення взаємозв'язків між об'єктивними законами та суб'єктивною людською діяльністю, досягнення цілей та пріоритетів розвитку, ефективного державного регулювання процесів слід уточнити ряд теоретичних підходів та понять, які є визначальними для формування економічного механізму. Для становлення сучасної моделі економіки в Україні потрібно сконцентрувати дослідження на головних проблемах управління: що і чому регулює держава, навіщо і коли держава втручається для регулювання та якими методами його здійснює. Із системи економічних понять, що дають уявлення про масштаби та напрями державного регулювання, є: державна економічна політика – ДЕП, державне регулювання економіки – ДРЕ (в сукупності являються основою моделі розвитку економіки), об'єкти та засоби регулювання. Світовий досвід, сучасні соціально-економічні та політичні умови навіть не припускають думки про невтручання держави в економічні процеси, а мова повинна вестись лише про масштабність, форми, методи та інтенсивність державного регулювання [6, с. 150].

Генеральною метою ДЕП та ДРЕ є забезпечення економічної та соціальної стабільності в державі, укріплення державного ладу, суверенітету і незалежності держави, адаптації економічної діяльності до змінних умов. Найбільш актуальними об'єктами державного впливу, що охвачують як макро-, так і мікроекономічні рівні, слід вважати: економічний цикл, ВВП, бюджет, платіжний баланс, ціни, структура економіки, соціальні відносини, трудові ресурси, навколоішне середовище, зовнішньоекономічна діяльність, кон'юнктура ринків, види економічної діяльності.

Система засобів державного втручання в економічну діяльність за рівнем інтенсивності підрозділяється на м'які (інформативного, консультативного характеру), середні (економічні), сильні (жорсткі, адміністративні).

Виходячи із наведених визначень формування засобів економічного механізму доцільно здійснювати за блочною

системою та напрямами забезпечення: нормативно-правового, економічного, адміністративного, технологічного (з урахуванням специфіки виду економічної діяльності).

Сукупність засобів нормативно-правового забезпечення обумовлена Законами України, указами Президента України, декретами і постановами КМ України, положеннями митних документів і матеріалів, арбітражного судочинства.

Блок економічних засобів включає нормативи бюджетної, фінансово-кредитної, податкової, ціноутворюючої систем, митних тарифів, антидемпінгового і компенсаційного мита.

Блок засобів технологічного забезпечення включає технічні, економічні, екологічні та інші спеціальні виробничі вимоги до технологічних процесів, продукції та її маркування; режими та порядок просування товарів і послуг від виробника до споживача.

Блок засобів адміністративного регулювання, обліку і контролю включає заборони, ембарго, монопольне право, кількісні обмеження (нормування, квотування, дозволи, ліцензування, добровільні самообмеження, збори), бухгалтерський облік, статистична звітність, аналіз, контроль, аудит.

Основними положеннями необхідності державного регулювання відтворення та користування лісовими ресурсами, їх промислової переробки є такі:

- ліси є загальнодержавною власністю,
- фінансування виробничої діяльності здійснюється в основному за рахунок державного бюджету, а також частково за рахунок власних джерел господарюючих суб'єктів;
- управління лісовим господарством і лісозаготівлями здійснюється централізовано, спеціальними державними органами;
- промислова переробка деревини забезпечується акціонуваними підприємствами, координацію діяльності яких здійснює Міністерство промислової політики.

Економічний механізм лісогосподарського виробництва до цього часу не зазнав змін з орієнтацією на діяльність в умовах ринку, а лісівнича політика не передбачає використання світової теорії і практики, задоволення попиту на ресурси і послуги лісу за рахунок власної пропозиції. Щодо економічного механізму лісопромислового виробництва то він в цілому адекватний здійсненням ринковим трансформаціям в державі та здатний забезпечити регулювання діяльності на основі ринкових методів і форм організації виробництва з урахуванням державного впливу.

Подальший розвиток економічного механізму галузей лісопромислового комплексу в умовах ринку повинен враховувати наявність передового світового досвіду господарювання, специфіку вітчизняних умов та необхідність досягнення основної мети та реалізації ключових проблем, пріоритетів та завдань. Переорієнтація лісівничої політики неможлива без сучасної Концепції та належного нормативно-правового забезпечення, які повинні передбачати не тільки технологічні (лісівничі) методи інтенсифікації діяльності, а також і більш прогресивні (світові) напрями: ведення робіт по приросту деревини і класах віку, планування дося-

ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ГАЛУЗЕЙ ТА ВІДІВ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

гнення програмно–цільових показників. Реформування економічного механізму, реалізація положень оновленої лісівничої політики спроможні збільшити запаси деревостанів та лісозаготівлю в декілька раз та повністю задоволити попит внутрішнього ринку.

Сформоване в Україні нормативно–правове забезпечення лісогосподарського виробництва в цілому є застарілим, недосконалим та орієнтованим на традиційні економічні відносини минулого часу: примноження, збереження та охорону ресурсів лісу без орієнтації на реалізацію проблем, на досягнення сучасних пріоритетів розвитку, на забезпечення ефективності діяльності. Так, Лісовий кодекс як основний регламентуючий і нормативний документ зорієнтовано на закріплення державної форми власності на ліси, на обмеження використання деревних ресурсів, на обмеження економічної самостійності господарюючих суб'єктів та не містить положень щодо економічних відносин різних форм власності. Для приведення положень Лісового кодексу до умов ринку насамперед необхідно:

- зняти обмеження про надання в постійне користування громадянам земельних ділянок лісового фонду;
- ліквідувати поняття «постійні лісокористувачі» та запровадити порядок вибору лісокористувачів на платній і конкурсній основі з визначенням їх прав і обов'язків;
- спростити систему поділу лісів за групами і категоріями захисності та запровадити в захисних лісах порядок ведення лісового господарства по аналогу розвинутих країн світу (по приrostу);
- моніторинг лісів слід регламентувати не тільки Законом України «Про охорону навколошнього середовища» з вимогами щодо охорони і примноження ресурсів, а й з інтересами та необхідністю отримання доходів від діяльності, задоволення потреба держави в ресурсах.

Необхідно також доопрацювати Інструкцію про порядок ведення державного лісового кадастру і первинного обліку лісів, а також зорієнтувати методичне забезпечення та порядок лісовпорядкування і таксації деревних ресурсів по класах віку і приросту деревини. Нинішня методика формування даних по групах віку та по категоріях земель лісового фонду забезпечує підготовку чисто лісівничих характеристик, які дають певне уявлення про стан лісів, але в господарській діяльності не використовується, хоча в таксаційних матеріалах вони займають значний обсяг (зверх 30%).

Важливим забезпеченням ефективності діяльності також є лісові такси на деревину, які хоча і диференційовані по районах лісозаготівель, деревних породах, розмірностях деревини, відстаней вивезення, видах сортиментів (ділової чи дров), але ці такси значно нижчі, ніж собівартість одного кубометра вирощеної деревини. Порівняльний аналіз такс на деревину в Україні з іншими державами засвідчив, що наші нормативи попенної плати в 6–8 разів нижчі, а тому і не забезпечують достатнє фінансування господарських витрат та розширене відтворення лісосировинних ресурсів [9, с. 74].

Щодо ціноутворення на деревину, інші ресурси та послуги лісу то цей процес повинен здійснюватись на основі дії ринкових законів вартості, цін, попиту, пропозиції. Використовувана до цього часу затратна концепція оцінки лісових ресурсів повністю себе вичерпала, а централізовані зміни такс та спроби їх пристосувати до умов ринку не забезпечують доходності підприємств, прискорення НТП, стимулювання розвитку. Оновлення методики визначення таксової ціни на деревину при лісовпорядкуванні повинно здійснюватись на основі світового досвіду та досвіду дореволюційної Росії, коли розрахунки «корінєвих» і таксової цін (t) виконувалися з урахуванням також і ринкової ціни на деревину за формулою:

$$t = \frac{r}{1 + p} - (e + d),$$

де r – ринкова ціна одного кубометра деревини; p – процент прибутку на затратний капітал; e – витрати лісозаготівлі; d – вартість доставки до ринку (транспортні витрати). Ця методика розрахунків детально описана в «Наставление по составлению такс на лесные материалы в казенных лесных дачах» (1883).

Визначальним засобом державного регулювання лісопромислової діяльності повинна бути податкова система як основна складова механізму формування доходів з урахуванням впливу стимулюючої функції, раціоналізації кількісних і якісних показників суб'єктів оподаткування та нормативів податків. Оподаткування доходів лісогосподарської діяльності нині здійснюється на загальних підставах, а специфіка виробництва та значущість розвитку цієї галузі з позиції охорони довкілля в чинних законах певні пільги не передбачені. Доход господарюючих суб'єктів формується за рахунок обмеженої кількості джерел:

- попенної плати лісозаготівельників;
- суми продаж вітровальної, буреломної деревини та другорядних лісових матеріалів (хворосту, новорічних ялинок, соку, пеньків тощо);
- виручки від реалізації деревини, залишеної лісозаготівельниками, а також незаконно зрубаної та вилученої у лісопорушників;
- суми, що стягаються судом для відшкодування збитків, спричинених лісо порушниками.

З урахуванням значення лісів та специфіки господарської діяльності по їх відновленню, охороні і захисту в Україні слід би здійснити реформування податкової системи по аналогу розвинутих країн: запровадити платне використання землі, зниження податків при лісовідновленні, відсточування платежів, надання пільгових кредитів, зниження обсягів доходу для оподаткування на вкладувану його частину в розвиток перспективних напрямів (науки, бальнеології, рекреації, захисту довкілля, лісовідновлення, лісоохорони, соціальної інфраструктури).

Дієвим засобом державного впливу на розвиток лісопромислового комплексу вважається використання програмно–цільового планування, яке традиційно використовується на протязі багатьох десятиліть як самий досконалій метод. В

Україні розроблені і частково реалізовані державні програми розвитку лісопромислового комплексу (на 1976–2000 роки, на 1993–2015 роки, на 2002–2015 роки), хоча в цих програмах і на практиці не отримали належного розвитку плантаційне лісовирощування і лісокористування, переорієнтація лісокористування в захисних деревостанах на промислово-експлуатаційний тип, доведення лісисті території до оптимального значення, не відображені регіональні потенційні можливості, а також відсутня концептуальна орієнтація діяльності на задоволення попиту держави на лісосировинні ресурси та послуги лісу за рахунок власного виробництва.

Щодо форми організації виробництва та формування організаційних структур то в лісогосподарському виробництві до цього часу практично збереглися усі риси командно-адміністративної системи, а тому їм на зміну повинні прийти структури ринкового типу на асоціаційній основі, з іншими економічними відносинами в системі лісовирощування – лісозаготівлі – деревообробки з елементами комбінування, концентрації, спеціалізації і кооперування виробництва з урахуванням функціональної приналежності виконавців робіт. Наприклад, як один із варіантів розвитку лісівництва держлісгоспи необхідно звільнити від лісопромислової діяльності, а основними функціями доцільно визначити: вирощування лісів, передача їх в оренду лісозаготівельникам, контроль за їх діяльністю, підвищення продуктивності земель і деревостанів та на цій основі – забезпечення доходності лісовирощування. Зазначені нововведення дозволять реалізувати основні принципи користування лісом з забезпеченням подолання наступних економічних проблем:

- як заготовляти деревину;
- скільки заготовляти деревину;

– для чого заготовляти деревину?

Висновки

Реалізація на практиці цих проблем вимагає реформування не тільки економічного механізму, а й технічного і технологічного забезпечення, корінної зміни структури споживання сировини та структури випуску продукції на деревній основі.

Література

1. Гриценко А.А. Економічні трансформації і перехід до нового типу розвитку // Україна на порозі ХХІ століття: уроки реформ та стратегія розвитку. – К.: НТУ КПІ, 2001. – 340 с.
2. Ойкен В. Экономические системы. – Thesis / Весна, 1993. – 243 с.
3. Булатов А.С. Экономика. – М.: БЕК, 1995. – 632 с.
4. Беседін В.Ф. Актуальні проблеми розвитку економіки України // Ринкова трансформація економіки України: проблеми регулювання. – К.: НДЕІ, 2005. – 551 с.
5. Райзберг Б.А., Лозовський Л.Ш., Стародубцева Е.Б. Современный экономический словарь. – М.: ИНФРА, 1996. – 494 с.
6. Бланкарт Шарль. Державні фінанси в умовах демократії / Пер. з нім. – К.: Либідь, 2000. – 654 с.
7. Бутнік-Сіверський О.Б. Ринковий механізм господарювання: теоретико-методологічні проблеми формування. – К.: ЦСП Котлас, 1995. – 374 с.
8. Кабанов В.С. Нововведения в хозяйственном механизме в условиях интенсификации производства. – М.: Высшая школа, 1988. – 94 с.
9. Синякевич І.М. Концепція щодо формування системи інструментів національної екологічної політики // Економіка України, 2002, №7. – С. 70–77.

Т.В. СЕРДЮК,
к.е.н., доцент, ВНТУ

Порівняльна характеристика житлового будівництва по деяких країнах СНД

У статті досліджується динаміка будівництва житла на прикладі окремих країн СНД. Виявлені основні негативні фактори, які гальмують відставання України у відносних і абсолютних показниках будівництва житла від Білорусії, Росії, Казахстану. Проведений аналіз реалізації державної політики окремих країн СНД, які забезпечують перевищення відносних показників будівництва житла в декілька разів в порівнянні з Україною. Визначені пріоритетні напрями державної політики в галузі будівництва, які мають розвивати та доповнювати норми державного регулювання будівельної діяльності в Україні.

В статье исследуется динамика строительства жилья на примере отдельных стран СНГ. Выявлены основные негативные факторы, тормозящие отставание Украины

в относительных и абсолютных показателях строительства жилья от Беларуси, России, Казахстана. Проведен анализ реализации государственной политики отдельных стран СНГ, которая обеспечивает превышение относительных показателей строительства жилья в несколько раз по сравнению с Украиной. Определены приоритетные направления государственной политики в области строительства, которые должны развивать и дополнять нормы государственного регулирования строительной деятельности в Украине.

In this paper we study the dynamics of housing construction on the example of some CIS countries. The basic negative factors hindering the backlog of Ukraine in relative and absolute terms, the housing of Belarus, Russia, Ka-